

Porfirije: Uvod (Predikabilije) / Antun Medo: Neke primjedbe o Porfirijevim Predikabilijama, priredili i preveli Pavel Gregorić i Dora Ivanišević (Zagreb: Institut za filozofiju, 2022), 226 pp.

Porfirije: Uvod (Predikabilije) / Antun Medo: Neke primjedbe o Porfirijevim Predikabilijama naslov je knjige što ju je 2022. objavio Institut za filozofiju u Zagrebu. Autori knjige su Pavel Gregorić i Dora Ivanišević. Knjiga pod gornjim naslovom nastala je kao rezultat rada na istraživačkom projektu *Hrvatski renesansni aristotelizam – nova era u mišljenju povijesti* što ga financira Hrvatska zaklada za znanost. Voditelj projekta je Pavel Gregorić.

Knjiga *Porfirije: Uvod (Predikabilije) / Antun Medo: Neke primjedbe o Porfirijevim Predikabilijama* sadrži, uz »Predgovor«, dvije tematske cjeline: prvu, koja se odnosi na Porfirijev spis *Predikabilije* i drugu koja donosi tekst u kojem Antun Medo iznosi neke primjedbe o Porfirijevim *Predikabilijama*.

U prvom dijelu su ponajprije iznijeti podaci o Porfirijevu životu i djelu. Uz grčki tekst i hrvatski prijevod Porfirijeva *Uvoda (Predikabilije)* s uvodom i komentarom u tom prvom dijelu, nalazimo još pojašnjenje naslova i sadržaja Porfirijeva *Uvoda*, kratko izlaganje o strukturi i jeziku *Uvoda* te o recepciji toga djela. Autori knjige govore potom o ovom izdanju i prijevodu *Uvoda*, iznoseći neke napomene o odstupanju od Busseova izdanja grčkog teksta, pojašnjavaju koji autor potpisuje određeni dio knjige te donose bibliografiju radova o Porfirijevu *Uvodu*.

Kako je već spomenuto u prvom dijelu knjige, prije samog grčkog teksta i prijevoda *Uvoda* govori se o Porfirijevu životu i djelovanju.

Bez obzira na to što prema suvremenim prosudbama povjesničara filozofije ne pripada kategoriji najznačajnijih filozofa u povijesti filozofije, Porfirije (oko 233 – oko 309) je u okviru te povijesti odigrao itekako važnu ulogu. Svagda u sjeni svoga velikog učitelja Plotina, čije je važno djelo *Eneade (Devetice)* redigirao i čiji je životopis napisao (*Vita Plotini / Plotinov život*), objavio je Porfirije šezdesetak svojih djela od kojih su najpoznatija *Vita Plotini*, *De abstinentia ab esu animalium / Uzdržavanje od jedenja životinja mesa*, *Sententiae ad intelligibilia ducentes / Postavke o razumijevanju inteligibilne naravi*, *Adversus Christianos / Protiv kršćana*, *Isagoge et in Aristotelis Categorias commentarium / Uvod i komentar Aristotelovih Kategorija*, *Commentarius in Claudii Ptolemaei Harmonica / Komentar Ptolemejeve Harmonike*, *Philosophia ex oraculis haurienda / O filozofiji iz proročanstava*.

Tim je djelima Porfirije znatno utjecao na kasniju filozofiju, između ostalih i na velikog srednjovjekovnog filozofa i teologa Augustina, koji u svojoj *Državi Božjoj* donosi opsežne izvode iz nekih od tih djela.

Ono što je napose zanimljivo u vezi s Porfirijem jest činjenica da je, premda je pripadao novoplatoničkoj školi, odigrao izuzetno značajnu ulogu u okviru *povijesti aristotelizma*.

Osim što je naime napisao nekoliko komentara Aristotelovih spisa od kojih su se sačuvali uglavnom samo fragmenti, Porfirije je objavio jedan uvod u Aristotelove logičke spise koji će biti temeljni spis u nastavi filozofije tijekom srednjega vijeka pa i kasnije. Radi se o čuvenoj *Eisagoge* ili *Izagogi*, udžbeniku s kojim je u srednjovjekovnim školama, a zahvaljujući Boetijevim prijevodima i komentaru (Boetijev prijevod iz 6. stoljeća nalazimo u gotovo svim udžbenicima logike tijekom srednjeg vijeka i renesanse), započinjao studij Aristotelove filozofije, uglavnom njegovih logičkih spisa. Iz tih se komentara iščitava Porfirijevo nastojanje oko pomirenja Platonova i Aristotelova nauka, a da se to očituje i u već spomenutom Uvodu prijevod kojega donosi ova knjiga ključna je teza na kojoj dubrovački filozof Antun Medo temelji svoju kritiku Porfirijeva spisa.

U prvom dijelu knjige govori se i o naslovu i sadržaju Porfirijeva *Uvoda*. Autori ističu kako latinski naslov potječe od Boetija koji ga je, držeći ga očito prije svega uvodom u Aristotelove *Kategorije* naslovio s *Introductio in Aristotelis Categorias*. Spis je inače tijekom srednjega vijeka bio poznat još pod naslovom *Quinque voces* te *Praedicabilia*, kako ga naziva i Medo.

No Porfirijev spis ostavio je znatnog traga u kasnijoj, napose srednjovjekovnoj filozofiji po još nečemu. Premda naime sam Porfirije nije koncipirao svoje djelce kao ontološku raspravu, mnogi povjesničari filozofije ističu kako je znamenita srednjovjekovna rasprava o univerzalijama (»o pitanju opstojе li rodovi i vrste ili se nalaze samo u pukim pomišljajima <...> te opstojе li odvojeno ili u zamjetljivim stvarima«) inicirana upravo tim Porfirijevim spisom.

U uvodnom dijelu što se nalazi prije samog grčkog teksta i prijevoda govori se o strukturi spisa i jeziku te napokon njegovoj recepciji. Slijede još napomene o ovom izdanju i prijevodu *Uvoda* objavljenom u knjizi. Glavni dio prvog dijela knjige je sam tekst *Uvoda* na grčkom i hrvatski prijevod istoga s dragocjenim komentarom.

Drugi dio knjige čini Medin komentar Porfirijeva djela što ga je ovaj Dubrovčanin objavio pod naslovom *Quaedam animadversiones in Praedicabilia Porphyrii / Neke primjedbe o Porfirijevim Predikabilijama* (on se dakle odlučuje za naslov *Praedicabilia*). Spis je posvetio Gian Vincenzu Pinelliju iz Padove. Autori ustvrđuju pritom da se je Medo svega jednom susreo s tim padovanskim

mecenom, koji je, osim znamenitih europskih znanstvenika i humanista, u svom domu ugostio i neke druge hrvatske renesansne filozofe i znanstvenike, poput Marina Getaldića, a bio je u prijepisci i s Franom Petrićem. Iz Medine posvete komentara sedme knjige Aristotelove *Metafizike* proizlazi da je i Medo bio u prijepisci s G. V. Pinellijem.

U uvodnom dijelu drugog dijela knjige donijeti su ponajprije neki uglavnom već poznati podaci o životu i djelu Antuna Mede. Navedena su imena i izvodi iz djela poznatih biografa koji pišu o njemu. Tu se tematizira i pitanje Medina aristotelizma, govori se o temi i cilju Medinih *Primjedbi*, naslovu i žanru *Primjedbi*, opisuju se venecijansko izdanje *Primjedbi* iz 1600. te struktura djela. U tom dijelu navodi se potom citatnost, obrađuje se jezik Medovih *Primjedbi* te izlažu načela hrvatskog prijevoda i uređivanja latinskoga teksta. Tu je donijeta i bibliografija radova o A. Medi. Najvažniji je u drugom dijelu knjige svakako latinski tekst s hrvatskim prijevodom Medina teksta *Neke primjedbe o Porfirijevim Predikabilijama* popraćen komentarom.

U tom uvodnom dijelu važan dio odnosi se na Medin aristotelizam, pri čemu se njegove primjedbe uz *Predikabilija* smještaju u duhovno-intelektualni kontekst. Pritom su ukratko ocrtane značajke aristotelizma 16. stoljeća bez opsežnijeg elaboriranja tada u okviru aristotelizma aktualnog trenda *povratka izvornom Aristotelu*, kojega je omogućilo to što se već koncem 15. stoljeća na padovanskom sveučilištu Aristotelova filozofija proraduje na grčkom. Obično se naime, kad se govori o renesansnom aristotelizmu, spominje spor između pristaša dvaju komentara Aristotelove filozofije – onog Aleksandra iz Afrodizijade i onog Averroesa, koji je poznat kao spor između aveoroista i aleksandrista. No jednako je toliko, ako ne i značajniji bio pokret vraćanja izvornom Aristotelu kojemu je pripadao i Medo.

S obzirom na to da u vezi s motivima i razlozima nastanka Medina komentara *Predikabilija*, ali i ostalih njegovih tumačenja Aristotelove filozofije, uza sve što se dosad o tome zna, ima još dosta otvorenih pitanja, u ovome dijelu trebalo je možda pružiti potpuniji uvid u širi kontekst nastanka Medina komentara *Predikabilija*.

Medi je cilj, kako izričito kaže u posveti G. V. Pinelliju »da ljepotu Aristotelove filozofije na neki način izvučem iz tame u kojoj leži zastrta uobičajenim načinom filozofiranja«. On prije svega želi tu filozofiju prikazati u svojoj njenoj čistoći, o kojoj govori na mnogim mjestima u svojim djelima, pa tako i u *Predikabilijama*. No da da bi se ta čistoća mogla sagledati, bilo je potrebno, po Medi, iz studija Aristotelove filozofije ukloniti ono što je tu čistoću dotad zastiralo, tj. uobičajeni način filozofiranja za uspostavljanje kojega je najodgovorniji bio upravo Porfirijev Uvod u Aristotelovu filozofiju. Taj je naime Uvod

bio redovito objavljivan uz Aristotelove spise, štoviše kao uvod u njih. Tako se, prema Medi, dogodilo »da se ni samom Aristotelu nije potpuno vjerovalo, ako se radilo o nečemu što Porfirije nije potvrdio«.

To što je ubobičajeni način filozofiranja, koji se bio uvriježio u nastavi filozofije počivao na Porfirijevom nauku o predikabilijama kao na počelima, značilo je po Medi to da se Aristotelovu filozofiju tumačilo polazeći od pogrešnih principa, naime prema platoničkom načinu filozofiranja.

Sagledavanjem šireg konteksta nastanka Medina djela moglo bi se npr. odgovoriti na pitanje odakle Medi, primarno trgovcu, samouku u filozofiji (prema njegovu vlastitu kazivanju), poriv/poticaj da krene u tumačenje Aristelove filozofije i da se štoviše upusti u kritiziranje Porfirijeva djela koje je objavljivano i čitano kao uvod u Aristotelovu filozofiju na najpoznatijim europskim sveučilištima, pa je Porfirije predstavljao autoritet »gotovo ravan Aristotelovu«. Bilo bi zanimljivo dublje istražiti razloge njegove samouvjerenosti, bez obzira na to što je bio svjestan da ustaje protiv cjelokupne srednjovjekovne tradicije interpretiranja Aristotela (osim Tomine). On je, prema njegovu vlastitu kazivanju svjestan da će njegove teze o Porfiriju izazvati nevjericu, da će biti mrske (*odiosa*) čitateljima jer su »nove«. On pritom ističe svoju samoukost kao prednost pri sagledavanju čistoće Aristotelove filozofije. On je naime »bez učitelja, držeći se samog Aristotela«, uočio da je Porfirijeva interpretacija Aristotelove filozofije kriva, a »*niko dosad* po uobičajenom načinu filozofiranja nije spoznao čistu Aristotelovu filozofiju«. Dakle on pridržava za sebe privilegiju poznavanja čiste Aristotelove filozofije (»s obzirom na moje poznavanje čiste Aristotelove filozofije«). Dok su je drugi studirali polazeći od pogrešnih pretpostavki (sc. Porfirijeva *Uvoda*), on ju je proučavao sam držeći se samo Aristotelova teksta.

Pitanje je prozlaži li Medina samouvjerenost naprosto iz *nepoznavanja* suvremene filozofske literature i njegova nepripadanja akademskim krugovima ili razlog leži negdje drugdje.

No iz nekih dijelova njegovih spisa jasno proizlazi to da je poznao glavne tokove renesansne filozofije. On naime spominje neke renesansne novoplatoničare poput Pica della Mirandole, ali i neke značajnije komentatore Aristotelove filozofije, a bio je upoznat i s nekima od najnovijih onodobnih znanstvenih istraživanja (on se naime osvrće na Kopernikov heliocentrički model svijeta).

Već je Franjo Marković u svom rektorskom govoru iz 1874, govoreći o starim dubrovačkim filozofima pretpostavio da se je Medo, kojega on zove Medić »<...> radeći o čistoći Aristotelove nauke <...> jamačno oslanjao na znamenite onodobne talijanske uzpostavljače Aristotelove«. Bilo bi stoga dobro istražiti širi kontekst u kojem nastaju njegovi spisi da bismo saznali je li se i na koje se filozofe oslanjao te je li u djelima talijanskih suvremenika mogao naći slične

tendencije u pristupu i tumačenju Aristotelove filozofije. Tek na temelju toga mogli bismo procijeniti koliko je bio originalan u svojoj interpretaciji Aristotela i kritici Porfirija. Sagledavanju toga šireg konteksta doprinijelo bi povezivanje ovog dijela knjige s odjeljkom iz prvoga dijela u kojem se govori o recepciji Porfirijeva *Uvoda*. No objavljivanje prijevoda *Predikabilija* i Medina komentara istih zasigurno će potaknuti istraživače na daljnja istraživanja tih pitanja.

U uvodnom dijelu ispred samog teksta Medina komentara kratko je, u jednom pasusu, spomenuto pitanje kritike tzv. »communis modus philosophandi« (uobičajeni način filozofiranja) na koji se Medo posebno obrušio, no nije preciznije elaborirano na što se to zapravo u Mede odnosi.

Navode se potom u sažetom obliku glavne zamjerke koje aristotelovac Medo upućuje platoničaru Porfiriju. Ustvrdjuje se još da je Medo koristio kao predložak Boetijev prijevod *Predikabilija* na latinski.

Donijeti su zatim latinski tekst i prijevod Medina spisa te komentar uz Medin komentar.

Ovdje bi se, u vezi sa samom strukturom knjige moglo primijetiti da je, s obzirom na to da je knjiga nastala kao rezultat rada na projektu koji se bavi hrvatskim renesansnim aristotelizmom, pa je u fokusu interesa Medin komentar *Uvoda*, poredak objavljenih tematskih cjelina mogao biti drugačiji, tj. da je cjelina vezana uz Medu trebala doći ispred one vezane uz Porfirija i njegovo djelo.

* * *

Važnost ove knjige ogleda se prije svega u činjenici što su u njoj donijeti izvorni tekstovi Porfirijeva *Uvoda* i Medina komentara s prijevodima i komentarima. Radi se o dosad u nas neobjavljenim djelima dvojice filozofa. Valja naglasiti da bez obzira na značenje Porfirijeva *Uvoda* u povijesti filozofije dosad nije postojao hrvatski prijevod toga djela. Isto tako spis o *Predikabilijama* prvo je dosad prevedeno i objavljeno Medino djelo od ukupno tri nam poznata njegova spisa (komentari Aristotelove *Metafizike*, točnije sedme i dvanaeste knjige *Metafizike*).¹

Nekako se uobičajilo, kad se referira o pojedinim razdobljima u povijesti filozofije, filozofe dijeliti na one svjetski značajne, filozofe »prvog reda« i na one »minorne« koji u toj povijesti nisu ostavili značajnijeg traga.

¹ Valja napomenuti da je u međuvremenu, tj. za vrijeme pisanja ovog prikaza Institut za filozofiju objavio prijevod i drugog spisa Antuna Mede, njegovo tumačenje dvanaeste knjige Aristotelove *Metafizike*, pod naslovom *Aristotel: Metafizika XII / Antun Medo: Tumačenje dvanaeste knjige Aristotelove Metafizike*. Knjiga je objavljena 2022. godine.

No o tome koliko je upitna takva podjela svjedoči upravo primjer dubrovačkog trgovca i filozofa, Antuna Mede, samouka u filozofiji, koji je napisao dva zanimljiva komentara sedme i dvanaeste knjige Aristotelove *Metafizike* te spis u kojem dosta oštro polemizira s Porfirijem. Prema spomenutoj podjeli Medo bi zasigurno pripadao kategoriji »minornih« filozofa jer doista, bez obzira na želju što je iskazuje G. V. Pinelliju da njegovo djelo dopre do šireg kruga znalaca u filozofiji, on nije odigrao neku značajniju ulogu u filozofiji u europskim razmjerima.

Pa ipak svojim se komentarima Aristotelove filozofije Medo uključio u tada aktualne filozofske diskusije oko nekih važnih pitanja Aristotelove filozofije, a njegove su interpretacije, osim što su značajne u okviru povijesti aristotelizma, budući da svjedoče o specifičnom pristupu Aristotelovim djelima u određenom razdoblju, važne i kao jedno uopće moguće tumačenje Aristotelove filozofije. Dakle i »minorni« filozofi, ukoliko se uključe u rasprave o važnim filozofskim pitanjima na neki način prestaju biti minorni. Svojim specifičnim pristupom Aristotelovoj filozofiji, svojim kritičkim stavom spram cjelokupne tradicije filozofiranja, radikalnim pozivom da se dotadašnji autoriteti uklone iz studija Aristotelove filozofije, Medo i danas može biti zanimljiv istraživačima povijesti aristotelizma i filozofije uopće, a da je tome uistinu tako o tome svjedoče i dva najnovija izdanja prijevoda Medinih djela Instituta za filozofiju.

Erna Banić-Pajnić